Katedra Mechaniki i Podstaw Konstrukcji Maszyn
POLITECHNIKA OPOLSKA

MECHATRONIKA

CZŁONY UKŁADÓW REGULACJI

dr inż. Roland PAWLICZEK

Sterowanie w układzie otwartym

- ***Sterowanie zapłonem silnika samochodu***

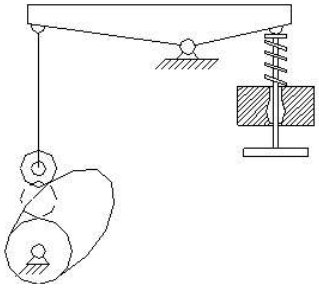

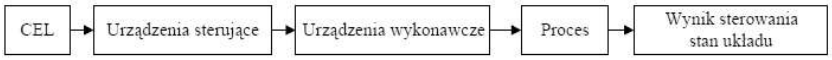

Sterowanie w układzie zamkniętym

- ***Regulator James'a Watt'a:*** *regulował prędkość obrotowa wału.*
- *Dwie kule wirują – jeżeli ich prędkość obrotowa wzrasta, to jest zamykany zawór na przewodzie z parą i prędkość powraca do poprzedniej wartości.*

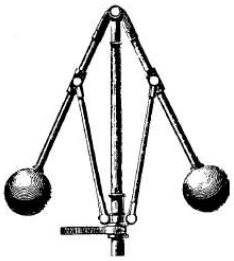

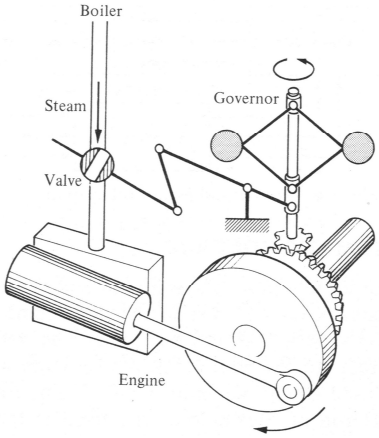

Sterowanie w układzie zamkniętym

- ***Regulatory poziomu wody:*** *maja dwa główne zastosowania – systemy dystrybucji wody i silniki parowe*

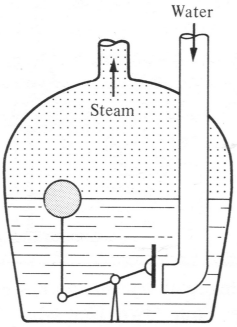

Sterowanie w układzie zamkniętym

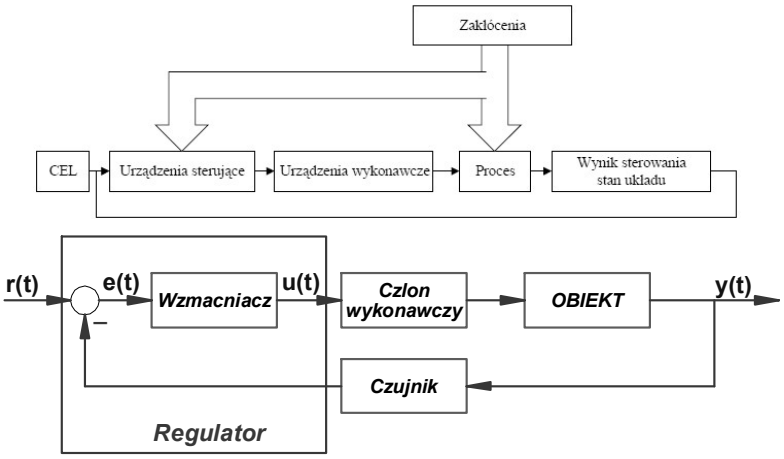

- *r(t) → sygnał zadany; y(t) → sygnał wyjściowy*
- *e(t) = r(t) – y(t) → uchyb*
- *u(t) → sygnał sterujący*

Sterowanie w układzie zamkniętym

- *Zasadniczy podział na dwie grupy:*

RĘCZNA ***AUTOMATYCZNA***

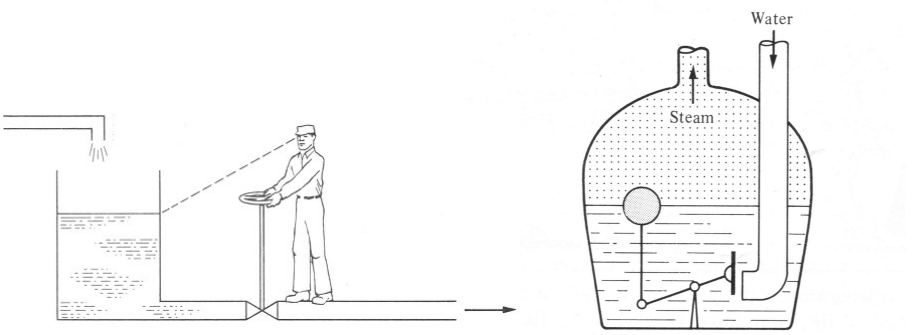

Układy automatycznej regulacji

- *Złożone układy regulacji – im bardziej złożony proces podlega regulacji tym bardziej skomplikowany jest układ regulacji.*
- *Należy użyć większej liczby czujników; trzeba przeanalizować, czy kontrola jednej ze zmiennych procesu nie wpływa na inną zmienną i czy przypadkiem przy konieczności korygowania jednej z nich nie należy zmienić wartości drugiej…*

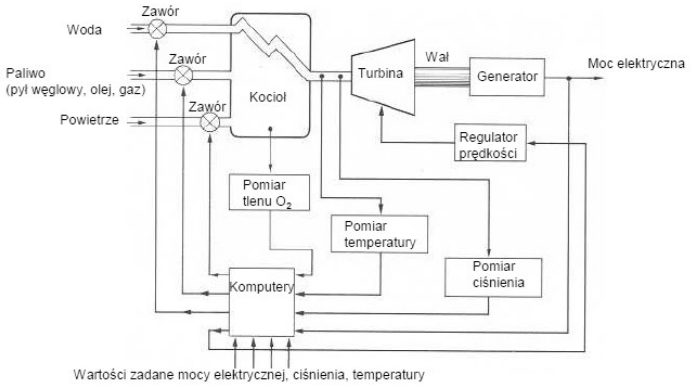

7

Regulacja - definicje

Rodzaje regulacji

- stałowartościowa – utrzymywanie wartości rzeczywistej wielkości regulowanej na pewnym poziomie, układ regulacji koryguje chwilowe i przejściowe odchylenia od wartości zadanej
- nadążna – regulator zapewnia zmianę wartości regulowanej zgodnie z przyjętym programem zmian wartości zadanej.

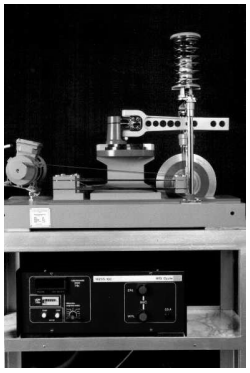

8

Człon proporcjonalny (P)

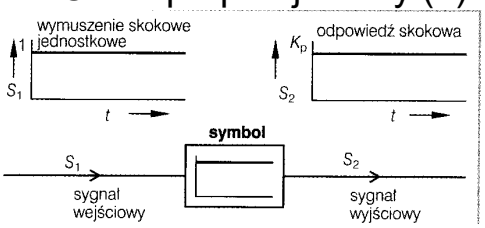

$$S_2 = K_p S_1$$

- Sygnał wyjściowy S_2 jest proporcjonalny do sygnału wejściowego S_1 (K_p – wps. wzmocnienia).
- Przykłady:
  - przekładnie,
  - wzmacniacze elektroniczne,
  - sensory (przetwarzanie sygnałów).
- Wartość współczynnika K_p określa się z charakterystyki $S_2 = f(S_1)$ wyznaczanej w oparciu o eksperyment.
- Rzeczywiste człony proporcjonalne cechują się opóźnieniem. Jeżeli opóźnienie pewnego członu układu regulacji jest pomijalnie małe w porównaniu do innych elementów układu regulacji, to taki człon nazywamy **bezinercyjnym**.

9

Człon inercyjny I rzędu (PT_1)

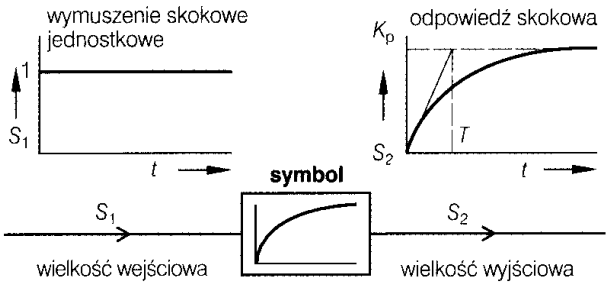

$$S_2 = K_p\left(1 - e^{-\frac{t}{T}}\right)$$

- Sygnał wyjściowy S_2 jest proporcjonalny do sygnału wejściowego S_1 po upływie pewnego czasu t (zwykle $t \approx 3T$, gdzie T – stała czasowa członu).
- Człony PT_1 cechują się magazynowaniem energii i stałą czasową.
- Przykłady:
  - napełnianie zbiornika gazem po otwarciu zaworu zasilającego,
  - ogrzewanie wody w naczyniu grzałką o określonej mocy,
  - rozpędzanie dużych mas (duża bezwładność) do określonej prędkości, np. uruchamianie silnika elektrycznego obciążonego dużym kołem pasowym.

10

Człon inercyjny I rzędu (PT_1)

Odpowiedź na wymuszenie sinusoidalne

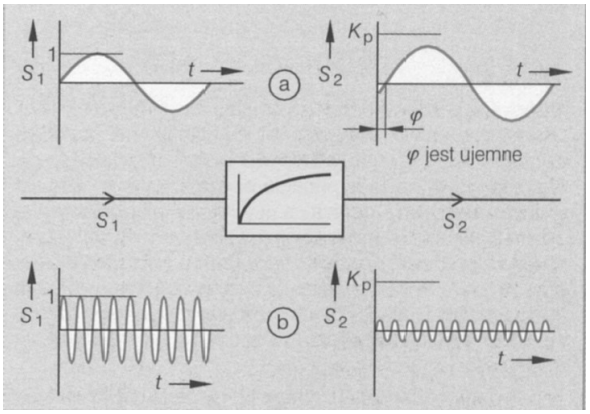

- Sygnał wyjściowy (po odcinku przejściowym t = 3T) posiada tę samą częstotliwość co sygnał wejściowy, ale jest przesunięty w fazie.
- Dla wyższych częstotliwości sygnał jest mocno tłumiony, nie ma możliwości zmagazynowania tak dużej ilości energii w krótkim czasie → filtry dolnoprzepustowe

11

Człon inercyjny I rzędu (PT_1)

Charakterystyki

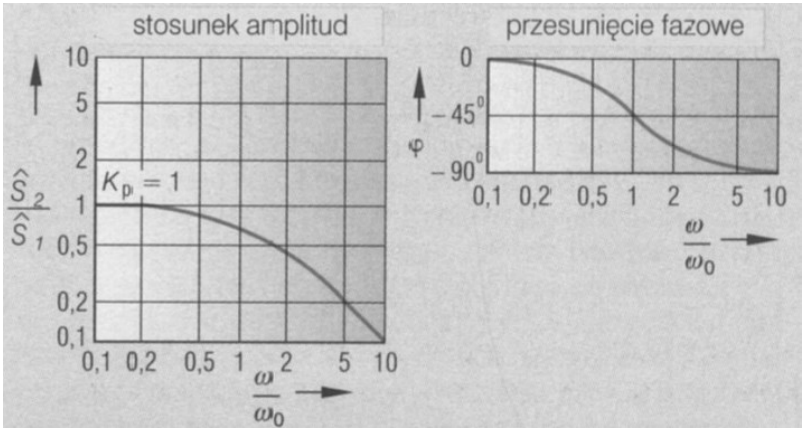

$\omega_0 = 2\pi f_0 = 1/T$ częstość kołowa graniczna (sprzęgająca)

$\varphi = 0°$ (ω=0) do $-90°$ ($\omega \rightarrow \infty$) przesunięcie fazowe

12

Człon inercyjny II rzędu (PT_2)

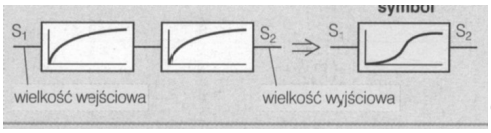

Odpowiedź na wymuszenie skokowe:

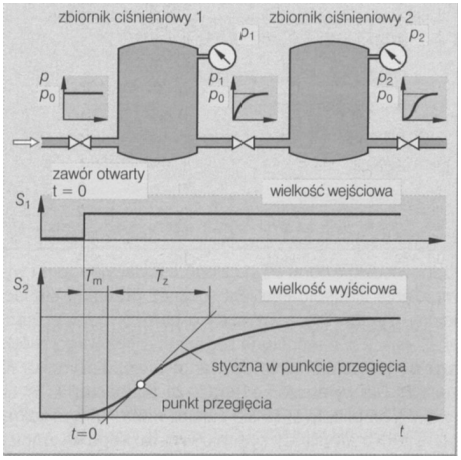

Człony PT_2 składają się z dwóch połączonych szeregowo członów PT_1.

T_Z – zastępcza stała czasowa

T_m – czas opóźnienia

13

Człon inercyjny II rzędu (PT_{2OSC})

Człon oscylacyjny:

$$S_2 = K_p\left(1 - \frac{e^{-D\omega_0 t}}{\sqrt{1-D^2}}\sin\sqrt{1-D^2}\,\omega_0 t - \varphi\right)$$

$$\omega_0 = \frac{1}{T_0} \qquad \varphi = \mathrm{arctg}\left(\frac{\sqrt{1-D^2}}{D}\right)$$

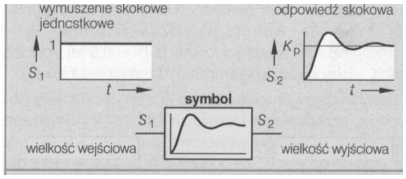

D – wsp. tłumienia

D = 0 →oscylacje nietłumione

0 < D < 1 → oscylacje tłumione

D > 1 → człon zachowuje się jak człon inercyjny II rzędu (PT_2)

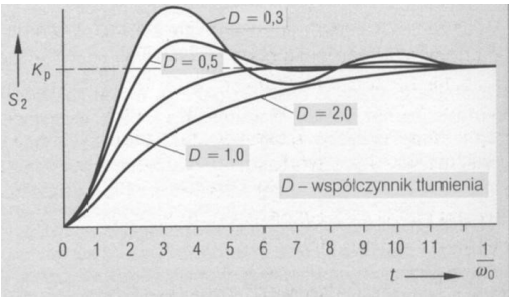

14

Człon inercyjny II rzędu (PT_{2OSC})

Człon oscylacyjny - charakterystyki

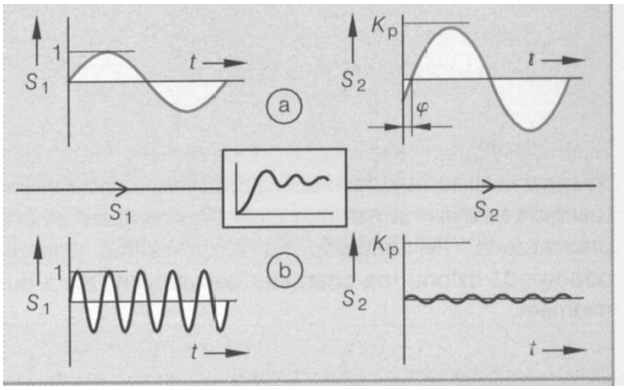

Dla $\omega \ll \omega_0$ – wzmocnienie sygnału zależne od wsp. K_P

Dla $\omega \gg \omega_0$ – tłumienie sygnału proporcjonalnie do $1/\omega_0^2$

15

Człon inercyjny II rzędu (PT_2)

Człon oscylacyjny - charakterystyki

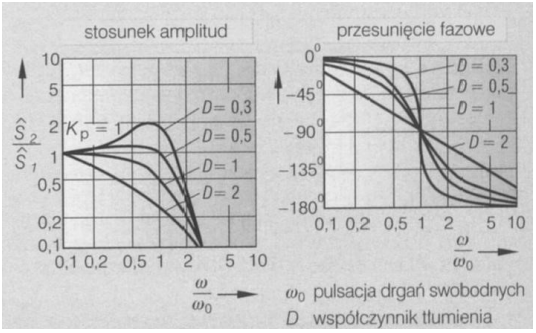

Dla $\omega = \omega_0$ – wzmocnienie sygnału silnie zależne od wsp. tłumienia D

$\varphi = 0°$ (ω=0) do -180° ($\omega \rightarrow \infty$) przesunięcie fazowe

Człony PT_2 są stosowane jako filtry dolnoprzepustowe. Częstotliwości sygnału wejściowego powyżej f_0 są silniej tłumione niż w członach PT_1.

16

Człon całkujący (I)

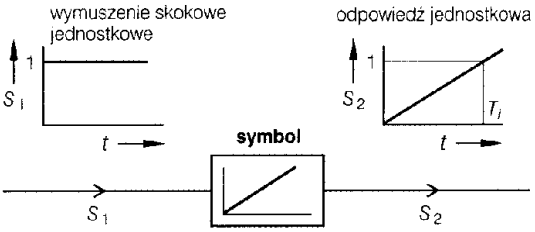

$$S_2 = \frac{1}{T_i} t = K_i t$$

T_i – stałt czasowa całałkowan

K_i – wsp. wzmocnienia całałkowan

- Sygnał wyjściowy S_2 jest proporcjonalny do całki sygnału wejściowego S_1 (dodawanie wartości chwilowych sygnał wejściowego w kolejnych chwilach czasowych).
- Człony całkujące realizują przemiany:
  - prędkość ruchu → przemieszczenie,
  - liczba obrotów → kąt obrotu,
  - prąd elektryczny → gromadzony ładunek (np. kondensator),
  - częstotliwość → liczba impulsów (licznik).

Człon całkujący (I)

Obiekty o charakterystyce całkującej

wielkość wejściowa:
przepływ $Q \mathrel{\hat{=}} S_1$

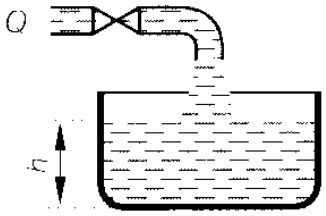

wielkość wyjściowa:
wysokość poziomu $h \mathrel{\hat{=}} S_2$

zbiornik płynu

wielkość wejściowa:
liczba obrotów $n \mathrel{\hat{=}} S_1$

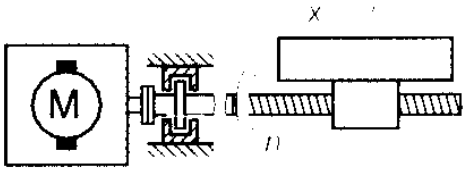

wielkość wyjściowa:
położenie $x \mathrel{\hat{=}} S_2$

napęd z przekładnią śrubową

Człon całkujący (I)

Charakterystyki

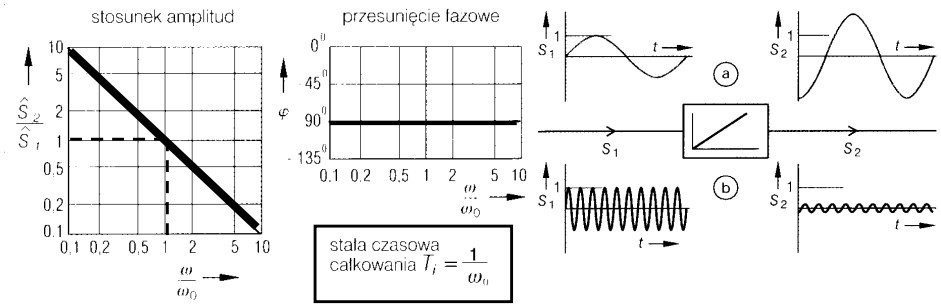

- Dla małych częstotliwości $\omega << \omega_0$ – amplitudy sygnału wyjściowego są silnie wzmocnione.
- Dla wysokich częstotliwości $\omega >> \omega_0$ – amplitudy sygnału wyjściowego są silnie tłumione.
- Dla członu całkującego sygnał wyjściowy podąża za sygnałem wejściowym ze stałym opóźnieniem φ = 90º, niezależnie od częstotliwości ω.

19

Człon różniczkujący (D)

Odpowiedź na wymuszenie skokowe

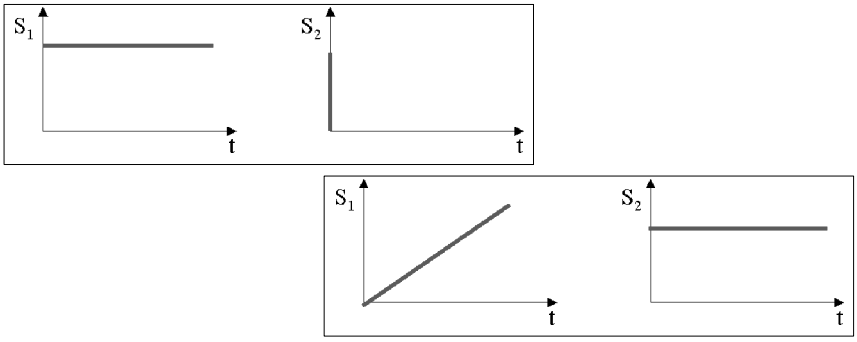

- Sygnał wyjściowy jest proporcjonalny do pochodnej sygnału wejściowego
- Dla wymuszenia impulsowego odpowiedzią jest pojedynczy impuls.
- Człony D wykorzystuje się jako wzmacniacze operacyjne do przetwarzania sygnałów generowanych przez sensory:
  - sensor przemieszczenia → prędkość ruchu (V_x = dx/dt).

20

Człon różniczkujący (D)

Charakterystyki

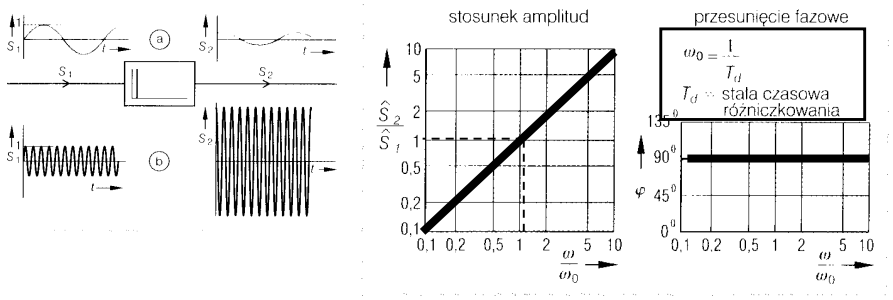

- Dla małych częstotliwości $\omega << \omega_0$ – amplitudy sygnału wyjściowego są silnie tłumione.
- Dla wysokich częstotliwości $\omega >> \omega_0$ – amplitudy sygnału wyjściowego są większe aniżeli amplitudy sygnału wejściowego.
- Dla członu różniczkującego sygnał wyjściowy wyprzedza sygnał wejściowy ze przesunięciem fazowym $\varphi = 90^o$, niezależnie od częstotliwości ω.

Człony różniczkujące wzmacniają sygnały o wysokich częstotliwościach.

21

Człon opóźniający (T_t)

Odpowiedź na sygnał wymuszający w członie opóźniającym pojawia się po pewnym czasie T_t zwanym **czasem opóźnienia**. Charakter odpowiedzi jest identyczny jak sygnału wejściowego.

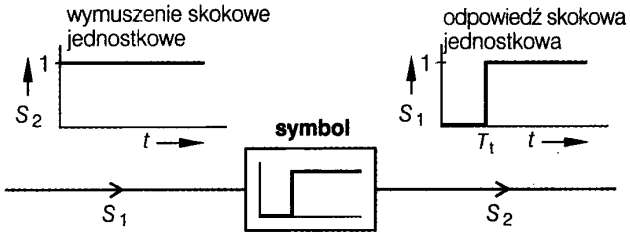

$$T_t = \frac{l}{v}$$

l – droga przebiegu
v – prędkość

Przykłady członów opóźniających:

- przetwarzanie danych przez komputer (kroki pomiarowe → czas opóźnienia)
- pomiary grubości blachy po walcowaniu (układ pomiarowy znajduje się nieco za walcami)
- zastosowanie w układach regulacji sensora ultradźwiękowego

22

Człon opóźniający (T_t)

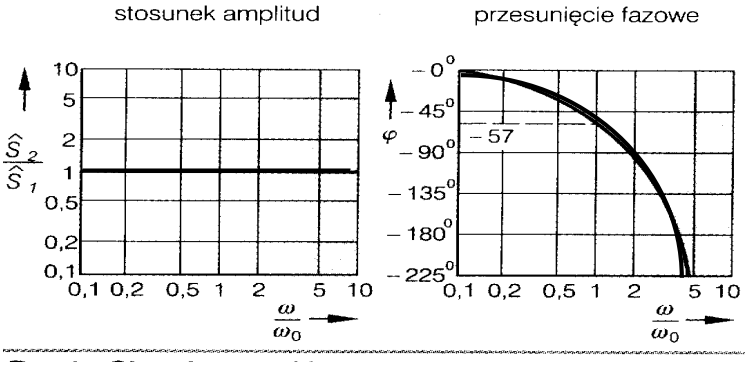

$$\varphi = -\frac{\omega}{\omega_0} = \frac{2\pi f}{\omega_0}\,[\mathrm{rad}] \quad ; \quad \varphi = -\frac{\omega}{\omega_0}\cdot\frac{180°}{\pi}\,[°]$$

$$\omega_0 = \frac{1}{T_t}$$

23

Połączenie członów regulacji

Sygnał wyjściowy członu układu jest sygnałem wejściowym dla następnego członu.

Wzmocnienie całkowite:

$$\frac{S_{2całk}}{S_{1całk}} = \frac{S_{21}}{S_{11}}\cdot\frac{S_{22}}{S_{12}}\cdots\frac{S_{2n}}{S_{1n}}$$

Całkowity kąt przesunięcia fazowego:

$$\varphi_{całk} = \varphi_1 + \varphi_2 + \ldots \varphi_n$$

UWAGA: ponieważ wzmocnienia i przesunięcia fazowe zależą od częstotliwości sygnału wzmocnienie całkowite należy rozpatrywać dla określonej, tej samej częstotliwości.

24